

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ 1904-1908

ΛΕΥΚΩΜΑ ΗΡΩΩΝ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ

ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΑΝΕΙΣΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΟΡΤΑΡΙΑΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ: ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗ ΑΡΤΕΜΙΣ

Αγαπητοί μαθητές,

Το λεύκωμα που κρατάτε δεν είναι τίποτε περισσότερο από μία απλή προσπάθεια να θυμηθούμε τους βασικότερους πρωταγωνιστές του Μακεδονικού Αγώνα με αφορμή την Ημέρα Μνήμης αυτής της ιστορικής περιόδου, που διήρκεσε από το 1904 έως το 1908. Στην ουσία δε σταμάτησε ποτέ η ανάγκη υπενθύμισης στην παγκόσμια κοινότητα ότι η Μακεδονία είναι ελληνική, γιατί ο αγώνας για την επιβεβαίωση της ελληνικότητάς της συνεχίζεται και στις μέρες μας...

Μετά την απελευθέρωση από τους Οθωμανούς και τη δημιουργία του πρώτου επίσημου ελληνικού κράτους η Μακεδονία αλλά και η Κρήτη καθώς επίσης και άλλα γεωγραφικά διαμερίσματα δεν εντάχθηκαν στα περιορισμένα εθνικά γεωγραφικά όρια. Οι «αλύτρωτες πατρίδες», όπως ονομάστηκαν έμειναν υπό την οθωμανική κατοχή και προσπάθησαν αγωνιστικά με ένοπλο αγώνα να γίνουν και επίσημα ελληνικές. Ειδικότερα στη Μακεδονία ο ρόλος της Εξαρχίας, δηλαδή της βουλγάρικης εκκλησίας ήταν προκλητικός, αφού ασκούσε προσηλυτιστική δράση αλλά και οι βίαιες επιθέσεις των Βουλγάρων ανταρτών, των κομιτατζήδων, έκαναν την καταπίεση των Μακεδόνων να αυξάνει.

Τον Οκτώβριο του 1904 ο Παύλος Μελάς πέφτει νεκρός στο χωριό Στάτιστα(σημερινό Παύλος Μελάς) στην Καστοριά και με αυτόν τον τρόπο η ελληνική κυβέρνηση παίρνει δραστικά μέτρα ξεκινώντας ένοπλο αγώνα για την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Χιλιάδες αγωνιστών δίνουν το αίμα τους, μάχες ηρωικές διαδραματίζονται και πολλές ακόμα ένδοξες σελίδες γράφονται στα ελληνικά χρώματα της Μακεδονίας. Το 1908 η βουλγαρική απειλή έχει εξουδετερωθεί και το 1912-13 η Μακεδονία προσαρτάται στο επίσημο ελληνικό κράτος.

ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

1900 Ενθρόνιση του επισκόπου Γερμανού Καραβαγγέλη στη Μητρόπολη Καστοριάς, όπου και δραστηριοποιείται στην περιοχή.

1902 Ο Ίων Δραγούμης τοποθετείται υποπρόξενος στο Μοναστήρι, όπου και προωθεί τα ελληνικά συμφέροντα στην περιοχή.

1903 Οργανώνεται στην Αθήνα το Μακεδονικό Κομιτάτο υπό τον δημοσιογράφο Δημήτριο Καλαποθάκη κατόπιν εκκλήσεων του Μητροπολίτη Γερμανού. Κρητικοί εθελοντές στη Μακεδονία. Πρώτος νεκρός του Αγώνα ο κρητικός οπλαρχηγός Γεώργιος Σειμένης στο Λέχοβο που κατακρεουργείται αν και καθηλωμένος στο κρεβάτι από τους κομιτατζήδες.

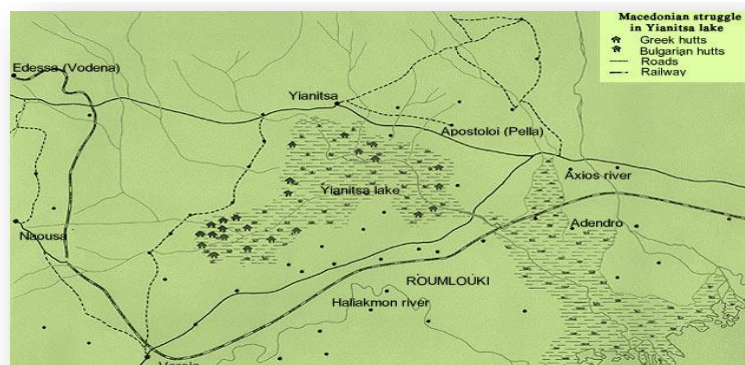
1904 Ο Λάμπρος Κορομηλάς τοποθετείται πρόξενος στη Θεσσαλονίκη με νέες προβολές των ελληνικών επιδιώξεων. Σκοτώνεται σε μάχη στη Στάτιστα (σημερινό όνομα «Μελάς») των Κορεστίων ο Παύλος Μελάς. Ελληνικό στρατιωτικό τμήμα διέρχεται τη μεθόριο. Οι ελληνικές αρχές της Θεσσαλονίκης ενισχύουν και εξοπλίζουν τα ελληνικά ανταρτικά σώματα.

1905 Τα ελληνικά σώματα αποκρούουν σθεναρά βουλγαρικές επιθέσεις ακολουθώντας την τακτική των κλεφτών.

1906 Ο Κορομηλάς επιζητεί την επίσημη συμμετοχή της Ελλάδας με αποστολή στρατού. Τέσσερα ελληνικά ανταρτικά σώματα σε σύγκρουση με τον οθωμανικό στρατό διαλύονται.

1907 Η Αγγλία ασκεί πολιτική πίεση απαιτώντας την περιστολή των ελληνικών δράσεων στη περιοχή. Η Ελληνική Κυβέρνηση σε δίλημμα. Η Τουρκία απαιτεί την απομάκρυνση του Λ. Κορομηλά από το Προξενείο της Θεσσαλονίκης. Απομακρύνεται, αλλά το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών τον διορίζει Γενικό Επιθεωρητή των προξενείων της διευκολύνοντας με αυτό τον τρόπο ακόμα περισσότερο τη δράση του.

1908 Με την επανάσταση των Νεότουρκων το Οθωμανικό κράτος παραχωρεί σύνταγμα και ίσα δικαιώματα σε όλους τους πολίτες. Ολοκληρώνεται ο Μακεδονικός Αγώνας με επιτυχία καταφέροντας να διατηρήσει τη συνοχή του Ελληνισμού της Μακεδονίας.

ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Ο Παύλος Μελάς ήταν αξιωματικός πυροβολικού του ελληνικού στρατού, γιος του Μιχαήλ Μελά και γαμπρός του Στέφανου Δραγούμη. Γεννήθηκε στη Μασσαλία της Νότιας Γαλλίας.

Μετά τη μετακίνηση της οικογένειας στην Αθήνα, σπούδασε στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων απ' όπου αποφοίτησε ως ανθυπολοχαγός υλικού πολέμου το 1891.

Φέροντας τύψεις για την έκβαση του πολέμου του 1897 συμμετείχε από τους πρώτους στο ιδρυθέν το 1900 Μακεδονικό κομιτάτο για την εμφύχωση του απογοητευμένου ελληνικού πληθυσμού της Μακεδονίας και σε αντίδραση στη δράση των Βουλγάρων κομιτατζήδων.

Στις 18 Αυγούστου 1904 ο Παύλος Μελάς με το επιχειρησιακό όνομα Καπετάν Μίκης Ζέζας, επικεφαλής σώματος εκ 35 μόλις ανδρών, που το αποτελούσαν Μακεδόνες, Μανιάτες και Κρητικοί, ανέλαβε την αρχηγία του Μακεδονικού αγώνα ενάντια στους Βούλγαρους και εισήλθε ένοπλα στα Μακεδονικά εδάφη με την εντολή να ασκεί καθήκοντα αρχηγού και στις μικρότερες ομάδες που δρούσαν εν τω μεταξύ στη περιφέρειες Μοναστηρίου και Καστοριάς. Όταν πληροφορήθηκαν οι Τούρκοι από διάφορους καταδότες την είσοδο και τη δράση του Παύλου Μελά έθεσαν προς καταδίωξή του πολυάριθμο τουρκικό απόσπασμα. Παρά

τις συνεχείς διώξεις του Οθωμανικού στρατού ο Παύλος Μελάς άρχισε ν' αποδεκατίζει τις βουλγαρικές ομάδες με βάση τα χωριά Λιγκοβάνη και Λίχυβο.

Στις 12 Οκτωβρίου, ύστερα από αποτυχημένη επιδρομή στο σλαβόφωνο χωριό Νερέτ (σημερινός Πολυπόταμος), ο Μελάς και η ομάδα του κατευθύνθηκε στα Στάτιστα (σημερινός Μελάς), χωριό τότε πλειοψηφικά σλαβόφωνο. Χωρίς να το γνωρίζει όμως στο ίδιο χωριό βρισκόταν ο αντίπαλος του, ο Βούλγαρος βοεβόδας Μήτρος Βλάχου. Ο

Βλάχου θέλοντας να παγιδεύσει την ομάδα των Ελλήνων ειδοποίησε τον τουρκικό στρατό μέσω τρίτων πως στο χωριό βρισκόταν ο ίδιος και έφυγε. Στις 13 Οκτωβρίου το χωριό περικυκλώθηκε από Τουρκικό απόσπασμα 150 ανδρών που πίστευε πως κατεδίωκε τον Βλάχου. Το ξημέρωμα της επόμενης ημέρας θα έβρισκε το Μελά νεκρό υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες.

Για τις ακριβείς συνθήκες του θανάτου του Μελά υπάρχει πλήθος εκδοχών.

Μια από τις πιο δημοφιλείς που διαδόθηκε από τις εφημερίδες της εποχής διηγείται πως μετά από δίωρη μάχη διέταξε αιφνίδια έξοδο με επικεφαλή τον ίδιο. Στην επιχείρηση αυτή τραυματίστηκε θανάσιμα στην οσφυϊκή χώρα και πέθανε μετά από μισή ώρα στα χέρια του φίλου του, Γεωργίου Στρατινάκη. Σύμφωνα με αυτή την εκδοχή, η τελευταία του φράση πριν ξεψυχήσει ήταν «Βούλγαρος να μη μείνει».

Γύρω από το σώμα του νεκρού Π. Μελά εκτυλίχθηκε μια διπλωματική επιχείρηση για την παραλαβή και ενταφιασμό του. Οι Έλληνες δεν ήθελαν να γίνει γνωστό στους Τούρκους ποιος ήταν ο νεκρός, και συγκεκριμένα ότι ήταν Έλληνας αξιωματικός, διότι αυτό θα δημιουργούσε διπλωματική κρίση. Αρχικά ο νεκρός θάφτηκε από τους χωρικούς έξω από τη Στάτιστα ενώ οι Τούρκοι δεν γνώριζαν την ταυτότητά του.

Αργότερα ο προεστός της Στάτιστας ονόματι Ντίνας απεσταλμένος της ελληνικής πλευράς (πιθανώς του Μητροπολίτη Καστοριάς Γερμανού Καραβαγγέλη ή του οπλαρχηγού Κύρου) επιχείρησε να ξεθάψει και να μεταφέρει αλλού τον νεκρό. Στο μεταξύ όμως ο θάνατος του Μελά είχε μαθευτεί στην Αθήνα και η Τουρκική πρεσβεία στην Αθήνα ειδοποίησε τις Τουρκικές Αρχές της Θεσσαλονίκης να βρουν το πτώμα ώστε να το χρησιμοποιήσουν ως απόδειξη της Ελληνικής επέμβασης σε Τουρκική επικράτεια.

Έτσι, ενώ ο Ντίνας έκανε την εκταφή εμφανίστηκε Τουρκικός στρατός. Τότε έκοψε βιαστικά το κεφάλι του νεκρού και έφυγε. Το κεφάλι τάφηκε μπροστά στην Ωραιά Πύλη του Ναού της Αγίας Παρασκευής στο χωριό Πισοδέρι ενώ οι Τούρκοι πήραν το ακέφαλο σώμα και το πήγαν

στην Καστοριά για αναγνώριση. Ο Γερμανός Καραβαγγέλης, που γνώριζε τα πάντα, κινητοποίησε τη νεολαία της Καστοριάς που περικύκλωσε το Διοικητήριο και απαιτούσε να τους δοθεί το σώμα "κάποιου Ζέζα" που ήταν Έλληνας. Ο Μητροπολίτης, προειδοποιώντας ότι μπορεί να συμβούν ταραχές που θα έβλαπταν την ειρηνική συμβίωση Τούρκων και Ελλήνων κατάφερε να του δοθεί το σώμα το οποίο και τάφηκε στο παρεκκλήσιο των Ταξιαρχών κοντά στο Μητροπολιτικό Μέγαρο Καστοριάς. Ο Παύλος Μελάς αποτέλεσε υπόδειγμα γενναιότητας και αυταπάρνησης για την απελευθέρωση της πατρίδας στην ελληνική ιστορία.

ΚΑΠΕΤΑΝ ΑΓΡΑΣ

Έλληνας στρατιωτικός, γνωστός και ως Τέλλος Άγρας, από τις ηρωικότερες φυσιογνωμίες του Μακεδονικού Αγώνα.

Ο Σαράντος Αγαπηνός, όπως ήταν το πραγματικό του όνομα, γεννήθηκε το 1880 στο Ναύπλιο, όπου ο πατέρας του Ανδρέας Αγαπηνός, από τους Γαργαλιάνους Μεσσηνίας, υπηρετούσε ως εφέτης.

Το 1901 αποφοίτησε από τη Σχολή Ευελπίδων και τοποθετήθηκε ως υπολοχαγός στη φρουρά της Αθήνας. Λίγους μήνες αργότερα κατατάχθηκε εθελοντής στα στρατιωτικά σώματα που πολεμούσαν τους Βούλγαρους κομιτατζήδες στην οθωμανοκρατούμενη Μακεδονία, επειδή πίστευε ότι η ελληνική ψυχή της Μακεδονίας θα αφυπνιζόταν μόνο με τη στρατιωτική δράση.

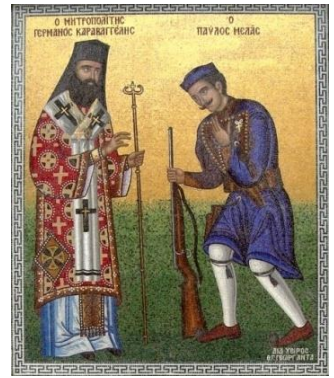
Πολέμησε, κυρίως, στην περιοχή του Βερμίου και τον Σεπτέμβριο του 1906 έγινε αρχηγός στρατιωτικού τμήματος. Σημαντική υπήρξε η συμβολή του στις σκληρές μάχες για την εκκαθάριση της βαλτώδους λίμνης των Γιαννιτσών (Βάλτος για τους ντόπιους), η οποία είχε καταστεί από τους Βούλγαρους κομιτατζήδες οχυρό απροσπέλαστο.

Στις 14 Νοεμβρίου 1906 τραυματίστηκε, όταν οι άνδρες του δέχθηκαν επίθεση από το απόσπασμα του κομιτατζή Αποστόλ Πετκόφ και μετέβη στη Θεσσαλονίκη για νοσηλεία. Επέστρεψε στις αρχές του 1907 στην περιοχή, αλλά η κατάσταση της υγείας του χειροτέρευσε, καθώς προσβλήθηκε από ελονοσία.

Τότε, το κέντρο του Μακεδονικού Αγώνα που έδρευε στην Αθήνα, διέταξε την αντικατάστασή του από τον λοχαγό Νικόλαο Δουμπιώτη (καπετάν Αμύντα). Προτού αναχωρήσει από την περιοχή, ο καπετάν Άγρας θέλησε να συναντηθεί με τους αρχηγούς των βουλγαρικών τμημάτων Κασάπκι και Ζλάταν, με σκοπό είτε να τους εξαγοράσει, είτε να τους πείσει να στραφούν ενωμένοι Έλληνες και Βούλγαροι κατά των Τούρκων.

Παρά την αντίδραση των Ναουσαίων προκρίτων, δέχτηκε να συναντηθεί με τους δύο Βουλγάρους οπλαρχηγούς σε ουδέτερο έδαφος, συνοδευόμενος από ένα άνδρα της εμπιστοσύνης του, τον Αντώνη Μίγκα. Οι Βούλγαροι, παρά τις διαβεβαιώσεις τους, συνέλαβαν αμέσως τους δύο μαχητές και αφού τους διαπόμπευσαν επί μία εβδομάδα, περιφέροντάς τους στα βουλγαρικά χωριά της περιοχής ως δήθεν αιχμαλώτους, τους απαγχόνισαν από τον κλάδο μιας καρυδιάς, που βρισκόταν κοντά το χωριό Τέχοβο στις 7 Ιουνίου 1907. Ο θάνατος του καπετάν Άγρα συντάραξε το ελληνικό στοιχείο της περιοχής και η προδοσία των Βουλγάρων φανάτισε τους Έλληνες αντάρτες, με αποτέλεσμα ο Μακεδονικός Αγώνας να συνεχιστεί με μεγαλύτερη ένταση.

ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΚΑΡΑΒΑΓΓΕΛΗΣ

Ο Καραβαγγέλης γεννήθηκε στη Στύψη της Λέσβου στις 16 Ιουνίου του 1866, από Ψαριανό πατέρα. Οι γονείς του Χρυσόστομος και Μαρία, απέκτησαν, εκτός από τον πρωτότοκο Στυλιανό, τον μετέπειτα Γερμανό, και άλλα επτά παιδιά, έξι κορίτσια και ένα αγόρι, απ' τα οποία, το αγόρι και ένα κορίτσι πέθαναν νωρίς. Μεγάλωσε στο Αδραμύττιο της Μικράς Ασίας όπου μετακόμισε η οικογένειά του όταν ο Στυλιανός ήταν δύο χρονών, όπου ο πατέρας του άνοιξε εκεί εμπορικό κατάστημα. Από το Αδραμύττιο θα φύγει νέος πια, με υποτροφία που του χορηγεί, εκτιμώντας την ευφυΐα του, την φιλομάθειά του και το παρουσιαστικό του, ο Μητροπολίτης Εφέσου Αγαθάγγελος, για να σπουδάσει στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, από την οποία θα αποφοιτήσει με άριστα το 1888. Την ημέρα της αποφοίτησης, χειροτονήθηκε διάκονος από τον Πατριάρχη Διονύσιο Ε΄ και πήρε το όνομα *Γερμανός*, προς τιμήν του ιδρυτή της Σχολής, Πατριάρχη Γερμανού Δ΄. Κατόπιν, συνέχισε τις σπουδές του, με δαπάνες του πλούσιου ομογενή Στεφάνοβικ, σπουδάζοντας επί τριετία φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας και της Βόννης. Μετά την ανακήρυξή του σε διδάκτορα επέστρεψε στη Κωνσταντινούπολη όπου το 1891 διορίστηκε καθηγητής της Θεολογικής Σχολής Χάλκης.

Το 1900 τοποθετείται Μητροπολίτης Καστορίας (σημερινής Καστοριάς), από τον Πατριάρχη Κωνσταντίνος Ε΄. Από της ενθρόνισής του άρχισε με τους λόγους του να εμψυχώνει και να αναπτρώνει το ηθικό των Ελλήνων της περιοχής και να οργανώνει ένοπλα σώματα κατά των ενόπλων ομοίως Βουλγάρων Εξαρχικών που επιχειρούσαν την προσάρτηση των ελληνογενών χριστιανικών πληθυσμών στη Βουλγαρική Εξαρχία. Μαζί και με άλλους ιεράρχες της περιοχής που έδρασαν ομοίως ακολουθώντας το παράδειγμά του ο Μακεδονικός Αγώνας γενικεύθηκε. Κατάφερε πολλά χωριά και κωμοπόλεις να αποσκορήσουν από τη Βουλγαρική Εξαρχία και να επανενταχθούν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Ο Γερμανός Καραβαγγέλης κατέστη ο πρώτος και ο πιο επίμονος υπέρμαχος του αντιανταρτικού κινήματος. Στην αρχή προσπάθησε με τα κηρύγματά του να συνετίσει τους πάντες ότι ανήκουν στο Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης και μόνο, ενώ ως εθνότητα που κατοικεί στη περιοχή είναι όλοι Έλληνες. Στις ομιλίες του εκείνες δεν δίστασε αρχικά να επισκεφτεί τους ίδιους τους κομιτατζήδες, όπως και τον αρχικομιτατζή Βασίλ Τσακαλάρωφ. Στα επόμενα όμως 7 χρόνια (1900 - 1907) όπου γενικεύτηκαν οι καταστροφές και οι σκοτωμοί ως μητροπολίτης Καστορίας ύψωσε το σύνθημα «Βούλγαρος να μη μείνει».

Το 1908, με το τέλος του Μακεδονικού Αγώνα η Οθωμανική κυβέρνηση απαίτησε μετά από επιμονή στο Πατριαρχείο την μετακίνησή του Γερμανού όπου και εξελέγη και ανέλαβε Μητροπολίτης Αμασείας του Πόντου με έδρα την Σαμψούντα. Ο Γερμανός και εκεί ανέπτυξε έντονη δράση δημιουργώντας σχολεία και ιδρύοντας γυμνάσιο αλλά και ένοπλες ομάδες κατά Τούρκων ατάκτων που λυμαινόνταν την περιοχή. Το 1913 ως μητροπολίτης Αμασείας διετέλεσε τοποτηρητής του πατριαρχικού θρόνου της Κωνσταντινούπολης. Αντιστάθηκε σθεναρά στις διώξεις των Νεοτούρκων αφιερώνοντας τις δυνάμεις του στην υπεράσπιση των δικαίων των Ελλήνων και Αρμενίων. Για τις ενέργειές του αυτές συνελήφθη και στάλθηκε δέσμιος στη Κωνσταντινούπολη όπου και φυλακίστηκε, το 1917 για κάποιο χρονικό διάστημα. Στις 10 Μαρτίου 1921 ο Γερμανός πρότεινε στον υπουργό εξωτερικών της Ελλάδας, Μπαλτατζή, συνεργασία με Κούρδους και Αρμένιους εναντίον του εθνικιστικού κινήματος του Κεμάλ Ατατούρκ.

Πέθανε πάμφτωχος στις 11 Φεβρουαρίου του 1935 στη Βιέννη. Τα απομνημονεύματα που έγραψε ειδικά για τον Μακεδονικό Αγώνα εκδόθηκαν από την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών το 1959. Το ίδιο

έτος το «Ίδρυμα Μελετών της Χερσονήσου του Αίμου» από κοινού με την «Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών» επιχορήγησαν τη μεταφορά των οστών του με τιμητική συνοδεία αρχικά στη Θεσσαλονίκη και στη συνέχεια στην Καστοριά, όπου και τοποθετήθηκαν σε κρύπτη κάτω από τον ανδριάντα του.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΣΟΝΤΟΣ

Γεννήθηκε στο χωριό Ασκύφου της επαρχίας Σφακίων το 1871. Το 1888 εισήλθε στην Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων και ορκίστηκε το 1893 ανθυπολοχαγός πυροβολικού. Έλαβε μέρος στην Κρητική Επανάσταση του 1897-1898 καθώς και στον Μακεδονικό Αγώνα. Στη Μακεδονία μαζί με Κρήτες εθελοντές έλαβε μέρος σε επιχειρήσεις στις περιοχές Κορεστίων-Καστοριάς-Φλώρινας-Μοναστηρίου. Βαρύνεται με την κατηγορία της εκτέλεσης του Καστοριανού οπλαρχηγού Αριστεΐδη Μαργαρίτη. Το ψευδώνυμο *καπετάν Βάρδας* του δόθηκε κατά την δράση του στον Μακεδονικό Αγώνα.

Συμμετείχε, ως Λοχαγός, στους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1913). Το 1914 παραιτήθηκε από το στράτευμα για να προσφύγει στην Βόρεια Ήπειρο, όπου τέθηκε υπό τις διαταγές της εκεί Προσωρινής Κυβέρνησης της Αυτόνομης Ηπείρου. Τέθηκε υπεύθυνος του τομέα Κορυτσάς μέχρι και τον Οκτώβριο του 1914.

Στην περίοδο του Εθνικού Διχασμού τέθηκε στο πλευρό των φιλοβασιλικών κύκλων με αποτέλεσμα να αποταχθεί από το στράτευμα. Επανήλθε το 1920 και διετέλεσε το επόμενο έτος διοικητής της Σχολής Ευελπίδων. Απομακρύνθηκε για δεύτερη φορά μετά την επικράτηση του κινήματος της 11ης Σεπτεμβρίου το 1922, ενώ επανήλθε πάλι σε περιορισμένο βαθμό το 1927 και πλήρως το 1935.

Ο Γεώργιος Τσόντος έφτασε μέχρι του βαθμού του Αντιστράτηγου, ενώ άφησε πλούσιο αρχείο με δικά του απομνημονεύματα το οποίο χρησίμευσε σε διάφορες ιστορικές μελέτες αργότερα.

Το 1932 εξελέγη βουλευτής Φλωρίνης και το 1933 Καστοριάς.

ΚΑΠΕΤΑΝ - ΚΩΤΤΑΣ

Σλαβόφωνος οπλαρχηγός, που πολέμησε για την ελληνική υπόθεση στις παραμονές του Μακεδονικού Αγώνα. Το πραγματικό του όνομα ήταν Κωνσταντίν (Κότε) Χρίστωφ, το οποίο αργότερα εξελλήνισε σε Κώστας Χρήστου. Γεννήθηκε το 1863 στο χωριό Ρούλια της Φλώρινας. Ασχολήθηκε με τη γεωργία, καλλιεργώντας τα λιγυστά κτήματα της πατρικής περιουσίας και ευκαιριακά ως οικοδόμος και τσαγκάρης. Αργότερα άνοιξε ένα χάνι, που ήταν ταυτόχρονα και παντοπωλείο. Παράλληλα, αναμίχθηκε στα κοινά της περιοχής και διετέλεσε μουχτάρης (κοινοτάρχης) στη Ρούλια.

Ανυπότακτο πνεύμα, έτρεφε μεγάλο μίσος για τους τούρκους κατακτητές, γι' αυτό εντάχθηκε στη βουλγαρική «Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση» (VMRO), που διακήρυσσε τον αλυτρωτισμό της με το σύνθημα «Η Μακεδονία στους Μακεδόνες». Η ζωή του πήρε δραματική τροπή το 1898, όταν σκότωσε τον τούρκο μεγαλοτσιφλικά Κασίμ Μπέη, που καταδυνάστευε την περιοχή της Φλώρινας. Πήρε τα όρη και τα βουνά και κατέφυγε στο Βίτσι, όπου σχημάτισε τη δική του ένοπλη ομάδα.

Ο Καπετάν Κώττας γρήγορα αποστασιοποιήθηκε από τη VMRO, καθώς ήλθε σε ρήξη με τα τοπικά στελέχη της Τσακαλάρωφ και Κλιάσεφ. Τον θεωρούσαν πολύ υπερήφανο και ανεξάρτητο και πολλές φορές προσπάθησαν να τον εξοντώσουν ως προδότη. Από τη διένεξη αυτή επωφελήθηκε ο μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανός (Καραβαγγέλης), ο οποίος τον προσηλύτισε στην ελληνική ιδέα στις αρχές του 1902.

Ο Γερμανός ανέλαβε να συντηρεί την ομάδα του Κώττα και αυτός να υπερασπίζεται τα χωριά της περιοχής από τους βούλγαρους κομιτατζήδες και τους τούρκους. Παρά τη συμφωνία αυτή, ο Κώττας δεν έγινε ποτέ τυφλό όργανο του μητροπολίτη και πάντα διατηρούσε την ανεξαρτησία του, εκφράζοντας τον ελληνικότητά του με τον

δικό του τρόπο.

Στις αρχές του 1904 ο Καπετάν Κώττας ήλθε στην Αθήνα και γνωρίστηκε με τον Παύλο Μελά, τον οποίο συνόδευσε στην πρώτη αποστολή στη Μακεδονία. Στις 9 Ιουνίου 1904, κατόπιν προδοσίας των παλιών του συντρόφων στο VMRO, συνελήφθη από τους Τούρκους και μεταφέρθηκε στις φυλακές του Μοναστηρίου (σημερινή Μπίτολα της ΠΓΔΜ). Στις 27 Σεπτεμβρίου 1905, ύστερα από δίκη, εκτελέστηκε με απαγχονισμό, παρά τις προσπάθειες του ελληνικού προξενείου να τον απελευθερώσει με δωροδοκίες. Τελευταίες λέξεις του Καπετάν Κώττα μπροστά στην αγχόνη, «Ζήτω ο Ελληνισμός!» στα βουλγαρικά, καθώς τα ελληνικά του ήταν από φτωχά έως ανύπαρκτα.

Μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας, το χωριό του Ρούλια ονομάστηκε στη μνήμη του Κώττα. Το 1960 στήθηκε επιβλητικός ανδριάντας του στην είσοδο της Φλώρινας, έργο του γλύπτη Δημήτριου Καλαμάρα.

Το τέλος του Κώττα

Μετά τη σύλληψή του ο Κώττας Χρήστου, μεταφέρθηκε αρχικά στις φυλακές Καστοριάς, στη συνέχεια στις φυλακές Κορυτσάς και τελικά στις φυλακές Μοναστηρίου. Η σύζυγός του, Ζωή, για λόγους ασφαλείας εγκαταστάθηκε με τα παιδιά της στην Καστοριά και επανήλθε στη Ρούλια (Κώτας) το φθινόπωρο του 1904. Τον Αύγουστο του 1905 ο Μήτρο Βλάχο εισέβαλε με το πολυπληθές σώμα του στη Ρούλια (Κώτας), πότισε με πετρέλαιο την οικία του Κώττα και έβαλε φωτιά. Με τη συμπαράσταση των κατοίκων του χωριού, η Ζωή με τα τέκνα της κατάφεραν να σωθούν.

Κατά την κράτησή του στην φυλακή, ο Έλληνας πρόξενος του Μοναστηρίου Σταμάτιος Κιουζές Πεζάς και ο Μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανός Καραβαγγέλης, προσπάθησαν να τον αποφυλακίσουν αλλά οι Οθωμανικές αρχές ήταν ανένδοτες, καθώς εκκρεμούσαν σε βάρος του πολλές καταδίκες. Ο Μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανός Καραβαγγέλης πέτυχε συμφωνία με τους Οθωμανούς, ώστε να αποφυλακιστεί ο Κώττας με αντάλλαγμα την υπηρεσία του στον Οθωμανικό στρατό, κάτι που ο ίδιος φυσικά αρνήθηκε. Ο απαγχονισμός του αποφασίστηκε για το πρωινό της 27ης Σεπτεμβρίου του 1905. Απαίτησε να του φέρουν Έλληνα ορθόδοξο ιερέα που τον μετάλαβε και στη συνέχεια οδηγήθηκε στην πλατεία Ατ Παζάρ της πόλης του Μοναστηρίου. Κατά τη διαδρομή έως την πλατεία ο Κώττας Χρήστου σε μια απέλπιδα προσπάθεια ξέφυγε από τους φρουρούς του και διέφυγε στα στενά σοκάκια της πόλης. Ακολούθησε τεράστια κινητοποίηση των Οθωμανικών δυνάμεων και ανθρωποκυνηγητό στους δρόμους της πόλης και τελικά συνελήφθηκε. Οδηγήθηκε τελικά στην πλατεία Ατ Παζάρ και εκεί ο Κώττας απαίτησε να του λύσουν τα χέρια. Ανέβηκε μόνος του στο ικρίωμα και αποφασισμένος, αφού φώναξε για τελευταία φορά: *Ντα ζίβι Γκ(ά)ρτσια!* (Ζήτω η Ελλάς), κλώτσησε μόνος του το υποπόδιο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΙΑΓΓΛΗΣ

Ο Γεώργιος **Γιαγκλής** ή **Γιαγλής** (1869 - 1946) ήταν σημαντικός Έλληνας Μακεδονομάχος οπλαρχηγός από την Ιερισσό Χαλκιδικής.

Ο Γεώργιος Γιαγκλής του Θεοδώρου και της Ασημίνας γεννήθηκε το 1869 στην Ιερισσό Χαλκιδικής. Σε νεαρή ηλικία εγκαταστάθηκε στη Νιγρίτα, όπου νυμφεύθηκε την Φωτεινή Τράκκα. Το 1890 δολοφόνησε κάποιον Οθωμανό χωροφύλακα της περιοχής και αναγκάστηκε να καταφύγει στο Άγιο Όρος. Δρώντας για σύντομο χρονικό

διάστημα ως κλέφτης, προσλήφθηκε τελικά ως αρχιφύλακας (αρχισερδάρης) στις Καρυές. Ως αρχιφύλακας του Αγίου Όρους κατόρθωσε να αντιμετωπίσει με επιτυχία τις ληστρικές συμμορίες που δρούσαν στην ευρύτερη περιοχή. Το 1902 μετέβη στην Αθήνα, όπου υπηρέτησε ως δεκανέας στην Ανακτορική Φρουρά για δύο έτη (έως το 1903). Στην Αθήνα γνωρίστηκε με τους Μακεδόνες αδελφούς Θεοχάρη και Μαυρουδή Γερογιάννη, που είχαν ιδρύσει τον Κεντρικό Μακεδονικό Σύλλογο "Μέγας Αλέξανδρος". Σε συνεργασία με το σύλλογο, τέθηκε επικεφαλής ένοπλου σώματος και ανέλαβε δράση στη Μακεδονία το 1903, στις περιοχές Βισαλτίας, Βερτίσκου και Κερδυλίων. Με τη δράση του, κατάφερε να εκμηδενίσει τη δράση των Βουλγαρικών ομάδων στην

ευρύτερη περιοχή των Σερρών, και να εξασφαλίσει την απρόσκοπτη μεταφορά πολεμοφοδίων, από τα παράλια της Χαλκιδικής έως την ενδοχώρα. Το Νοέμβριο του 1906 σε συνεργασία με τον οπλαρχηγό Μητρούση Γκογκολάκη κατόρθωσε να εξοντώσει την τσέτα του κομιτατζή Τάσκα στο Καρατζάκιοϊ (Μονοκκλησιά), αφήνοντας στο πεδίο της μάχης πάνω από 30 νεκρούς κομιτατζήδες. Το Μάρτιο του 1907 σε συνεργασία πάλι με το σώμα του Μητρούση Γκογκολάκη, κατόρθωσε να εξοντώσει Βουλγαρική ομάδα στην περιοχή Βισαλτίας. Στη μάχη αυτή σκοτώθηκαν πάνω από 50 κομιτατζήδες. Η δράση του προκάλεσε την έντονη αντίδραση των Οθωμανικών αρχών, αλλά και των Ευρωπαϊκών δυνάμεων που διατηρούσαν μια φιλοβουλγαρική στάση, όπως η Ρωσία, ή Αυστροουγγαρία και η Μεγάλη Βρετανία.

Έτσι, κατόπιν πιέσεων, ο Έλληνας Πρόξενος Σερρών, Αντώνιος Σαχτούρης αναγκάστηκε να διατάξει την απομάκρυνση του Γεώργιου

Γιαγκλή και του Μητρούση Γκογκολάκη. Ο Μητρούσης Γκογκολάκης ήταν σοβαρά τραυματισμένος και έτσι, ο Γεώργιος Γιαγκλής τον μετέφερε στους ώμους και τον φυγάδευσε στα γύρω ορεινά. Παρόλ' αυτά, ο Γεώργιος Γιαγκλής παρέμεινε στην περιοχή και συνέχισε τη δράση του. Το 1908 ανέλαβε την οργάνωση και τον συντονισμό των Ελληνικών σωμάτων στην περιοχή, ο αξιωματικός Π. Παπατζαντετάς. Ο Γεώργιος Γιαγκλής ήλθε σε ρήξη με τον αξιωματικό. Στη συνέχεια συνεργάστηκε με τον Ιωάννη Δεμέστιχα στον εξοπλισμό του πλοίου "Κουρσάρος" που μετέφερε πολεμικό υλικό στη Μακεδονία. Το 1908 με την εξέγερση των Νεοτούρκων αποσύρθηκε από την ενεργό δράση.

Επανήλθε με δικό του σώμα, αποτελούμενο από άνδρες κυρίως προερχόμενους από την περιοχή της Βισαλτίας και της γενέτειράς του Ιερισσού, κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο και πολέμησε τον Οθωμανικό στρατό στην περιοχή της Βισαλτίας, πολύ πριν την έλευση του Ελληνικού Στρατού. Στις 24 Οκτωβρίου του 1912 συγκρούστηκε με το Οθωμανικό στράτευμα έξω από τη Νιγρίτα. Στη μάχη αυτή κατατρόπωσε τους αντιπάλους και την 25η Οκτωβρίου εισήλθε απελευθερωτής στην κωμόπολη της Νιγρίτας, δημιουργώντας έτσι έναν Ελληνικό θύλακα σε μια περιοχή, όπου προέλαυνε ο Βουλγαρικός στρατός. Αρνήθηκε να παραδώσει την κωμόπολη στους Βούλγαρους, έως ότου εισέλθει στη Νιγρίτα ο Ελληνικός Στρατός τρεις μέρες μετά. Κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τη Βουλγαρική κατοχή που ακολούθησε, διώχθηκε και αναγκάστηκε να καταφύγει στο Άγιο Όρος. Τελικά, αποσύρθηκε τυφλός στο κελλί του Τιμίου Προδρόμου της Μονής Ιβήρων στο Άγιο Όρος όπου μόνασε με το όνομα Γαβριήλ έως το θάνατό του, το 1946.

ΙΩΝ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Με καταγωγή από το Βογατσικό της Καστοριάς, ο Ίων Δραγούμης γεννήθηκε στην Αθήνα στις 2 Σεπτεμβρίου του 1878. Ήταν ο πέμπτος γιος του δικαστικού και μετέπειτα πρωθυπουργού Στέφανου Δραγούμη και της Ελισάβετ Κοντογιαννάκη. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και το 1897 κατατάχτηκε εθελοντής στον άτυχο για τα ελληνικά όπλα ελληνοτουρκικό πόλεμο.

Το 1899 εισήλθε στο διπλωματικό σώμα και το 1902 τοποθετήθηκε ως υποπρόξενος στο Γενικό Προξενείο του Μοναστηρίου. Από τη θέση αυτή και με τη συνεργασία του πατέρα του και του γαμπρού του Παύλου Μελά εργάστηκε επίμονα για την οργάνωση των ορθοδόξων κοινοτήτων της Μακεδονίας κατά των Βούλγαρων σχισματικών, γνωστών και ως κομιτατζήδων.

Τα επόμενα χρόνια υπηρέτησε ως πρόξενος στις Σέρρες (1903), στον Πύργο Βουλγαρίας, στη Φιλιπούπολη (1904), στην Αλεξανδρούπολη (τότε Δεδέαγατς) και στην Αλεξάνδρεια. Το 1907 τοποθετήθηκε στο προξενείο της Κωνσταντινούπολης με τον βαθμό του γραμματέα. Η παραμονή του εκεί συνέπεσε με την Επανάσταση των Νεοτούρκων.

Από το 1909 υπηρέτησε διαδοχικά στις πρεσβείες της Ρώμης και Λονδίνου, αναμίχθηκε στο Επαναστατικό Κίνημα στο Γουδί (1909), ενώ το 1911 οργάνωσε στην Πάτμο συνέδριο για την ενσωμάτωση των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα. Κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων υπηρέτησε στο επιτελείο του Αρχιστρατήγου Διαδόχου Κωνσταντίνου και τον Οκτώβριο του 1912 διαπραγματεύτηκε με τους Τούρκους την παράδοση της Θεσσαλονίκης.

Στη συνέχεια διορίστηκε διαδοχικά επιτετραμμένος στις πρεσβείες της Πετρούπολης, της Βιέννης, του Βερολίνου και το 1914 πρεσβευτής στην Πετρούπολη. Τον Μάιο του 1915 παραιτήθηκε από τη διπλωματική υπηρεσία για να πολιτευθεί. Πήρε μέρος στις εκλογές της 31ης Μαΐου και εκλέχθηκε ανεξάρτητος βουλευτής Φλώρινας.

Μετά την επιτυχία του βενιζελικού κινήματος το 1917 εξορίστηκε με άλλους αντιβενιζελικούς πολιτικούς στην Κορσική, όπου παρέμεινε μέχρι το τέλος του πολέμου (1918). Επανήλθε στην Ελλάδα για να εξοριστεί αυτή τη φορά στη Σκόπελο. Απελευθερώθηκε στα τέλη του 1919 και ανέπτυξε δράση υπέρ της «Ηνωμένης Αντιπολιτεύσεως», η οποία συσπείρωνε τους αντιβενιζελικούς. Την επομένη της απόπειρας δολοφονίας του Ελευθερίου Βενιζέλου στο Παρίσι (30 Ιουλίου 1920), ο Ίων Δραγούμης δολοφονήθηκε από βενιζελικούς αξιωματικούς στη διασταύρωση των οδών Βασιλίσσης Σοφίας (τότε Κηφισίας) και Παπαδιαμαντοπούλου. Η άσκοπη και άδικη δολοφονία του συγκίνησε το Πανελλήνιο και τον πολιτικό κόσμο. Ο Κωστής Παλαμάς από τις στήλες της *Καθημερινής* του αφιέρωσε τη *Νεκρική Ωδή*:

*Λευκή ας βαλθεί όπου έπεσες, Κολώνα
(Πώς έπεσες, γραφή να μη το λήη)
Λευκή με της Πατρίδας την εικόνα
Μόνο εκείνη ταιριάζει να σε κλαίη,
Βουβή, μαρμαρωμένη να σε κλαίη!*

ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

Ο Λάμπρος Κορομηλάς (1856 - 1923) υπήρξε διαπρεπής Έλληνας οικονομολόγος, πολιτικός και διπλωμάτης. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1856 και πέθανε στη Νέα Υόρκη το 1923. Ήταν δευτερότοκος γιος του εκδότη Ανδρέα Κορομηλά. Μετά τη περάτωση των εγκυκλίων σπουδών του συνέχισε σπουδές στο εξωτερικό, στο Παρίσι, όπου και ανακηρύχθηκε διδάκτωρ των φυσικομαθηματικών στη Γερμανία καθώς και των οικονομικών και πολιτικών επιστημών στη Γαλλία.

Ο Λάμπρος Κορομηλάς έλαβε μέρος στη Κρητική επανάσταση του 1896 καθώς και

στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Από το 1897 μέχρι το 1899 διετέλεσε γενικός γραμματέας του υπουργείου Οικονομικών. Τον αυτό χρόνο άρχισε εντατικά μαθήματα εκμάθησης της βουλγαρικής και τουρκικής γλώσσας προκειμένου ν' αφιερωθεί στον Μακεδονικό Αγώνα. Εργαζόμενος έτσι παρασκηνακά εμφανίσθηκε στο προσκήνιο του αγώνα εκείνου τον Φεβρουάριο του 1904 που τοποθετήθηκε πρόξενος στη Φιλιππούπολη όπου έδρευαν τα βουλγαρικά κομιτάτα των οποίων παρακολουθούσε τους τρόπους και μεθόδους εργασίας των, υποδουόμενος ακόμη και τον ομοϊδεάτη τους. Έτσι τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους τοποθετήθηκε Γενικός Πρόξενος της Ελλάδος στη Θεσσαλονίκη όπου έδρασε εκεί μέχρι το καλοκαίρι του 1907 όταν επίμονα ζητήθηκε η ανάκλησή του τόσο από τον ίδιο τον Σουλτάνο, όσο και από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Παρά ταύτα ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄ τον προήγαγε σε Πρέσβη και τοποθετήθηκε στην Πρεσβεία της Ελλάδος στις ΗΠΑ, στην Ουάσιγκτον.

Το 1910 όταν επανήλθε στην Ελλάδα παραιτήθηκε του διπλωματικού σώματος και αναμίχθηκε με την πολιτική όπου και αναδείχθηκε βουλευτής και ανέλαβε υπουργός Οικονομικών στη κυβέρνηση Βενιζέλου. Εν όψει του επερχόμενου τότε βαλκανικού πολέμου κατάφερε στη διετία 1910-1912 να συγκεντρώσει σημαντικό αποθεματικό κεφάλαιο για τις ανάγκες του πολέμου, που παρόμοιο δεν υπήρξε ούτε είχε προβλεφθεί στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Σημειώνεται πως αυτά ακριβώς τα μέτρα αποτέλεσαν δίδαγμα και αργότερα αντιγραφή από τον Ιωάννη Μεταξά. Λίγο πριν την έκρηξη των Βαλκανικών πολέμων ανέλαβε υπουργός των Εξωτερικών. Όμως το 1913 ο Λ. Κορομηλάς διαφώνησε με τον Ε. Βενιζέλο και παραιτήθηκε, όπου και στη συνέχεια τοποθετήθηκε πρεσβευτής στη Ρώμη. Τον Νοέμβριο του 1920 ο Λ. Κορομηλάς υπέβαλε υπόμνημα στον Βασιλιά Κωνσταντίνο Α΄ εκθέτοντας την ανησυχία του για την τροπή της μικρασιατικής εκστρατείας και τους λόγους που θα έπρεπε ν' αναβάλει την επιστροφή του στην Ελλάδα. Στη συνέχεια παραιτήθηκε και μετέβη στις ΗΠΑ όπου και πέθανε (1923).

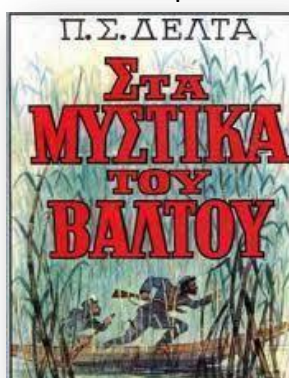
ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΔΕΛΤΑ

Η Πηνελόπη Δέλτα γεννήθηκε το 1874 στην Αλεξάνδρεια και έδωσε τέλος στη ζωή της στις 2 Μαΐου 1941. Ήταν κόρη του εθνικού ευεργέτη Εμμανουήλ Μπενάκη και είχε γνωρίσει εξέχουσες προσωπικότητες όπως ο Ελευθέριος Βενιζέλος και ο Νικόλαος Πλαστήρας.

Πρωτοεμφανίστηκε στα γράμματα σε νεαρή ηλικία δημοσιεύοντας έργα της στο περιοδικό της Αλεξάνδρειας *Έσο Έτοιμος*. Το 1909 εκδίδεται το μυθιστόρημά της *Για την Πατρίδα*, την επόμενη χρονιά το *Παραμύθι χωρίς όνομα* και ένα χρόνο αργότερα το ιστορικό μυθιστόρημα *Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου*. Το 1915 εξέδωσε στην Αθήνα τα *Παραμύθια και άλλα*. Λίγο μετά την οριστική δημοσιεύονται τα διηγήματα για ενήλικες *Τ' ανεύθυνα* (1921) και *Η Ζωή του Χριστού* (1925).

Το 1925 παρουσιάστηκαν τα πρώτα συμπτώματα της ασθένειας που την κράτησε καθηλωμένη στο σπίτι για την υπόλοιπη ζωή της. Το 1935 εκδίδεται *Ο Μάγκας* και δύο χρόνια αργότερα το ιστορικό μυθιστόρημα *Στα μυστικά του βάλτου*. Ήδη είχε εκδοθεί ο *Τρελαντώνης* (1932), στο οποίο περιγράφει τις περιπέτειες των παιδικών χρόνων του μικρότερου αδερφού της. Εμπνέεται από τη θρησκευτική παράδοση, τη βυζαντινή ιστορία και το μακεδονικό αγώνα. Το έργο της ήρθε να καλύψει ένα μεγάλο κενό στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΤΑΛΙΠΗΣ

Ο Δημήτριος Νταλίπης του Κωνσταντίνου γεννήθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα στο Γάβρο Καστοριάς από οικογένεια κτηνοτρόφων. Το πραγματικό επίθετο της οικογένειας ήταν *Κεχαγιάς*. Προσέλαβε το προσωνύμιο "*Νταλίπης*" από τον ξακουστό κλέφτη και επαναστάτη Στέφανο Νταλίπη, ενός από τους πρωτεργάτες της Μακεδονικής Επανάστασης του 1878. Αποτέλεσε έναν από τους ισχυρότερους οπλαρχηγούς στα Κορέστια που αγωνίστηκαν για την υποστήριξη της Ελληνικής πλευράς. Αρχικά πήρε μέρος το 1903 στην εξέγερση του Ίλιντεν. Στη συνέχεια όμως διαχώρησε τη θέση του από την ΕΜΕΟ, όταν αυτή στράφηκε εναντίον των Ελληνικών συμφερόντων. Συνεργάστηκε τότε, με τον Κώττα Χρήστου. Στη συνέχεια συμμετείχε στον αγώνα στο πλευρό του Παύλου Μελά. Μετά το θάνατο του τελευταίου το 1904, συνεργάστηκε διαδοχικά με τους Γεώργιο Κατεχάκη (Ρούβα), Ευθύμιο Καούδη και Ιωάννη Καραβίτη. Έλαβε μέρος στη μάχη του Ζελόβου (Αντάρτικο) με τους Παύλο Κύρου και Γ. Κατεχάκη, το 1905. Το Νοέμβριο του 1905, συνεργάστηκε με τον Γεώργιο Τσόντο (Βάρδα). Σκοτώθηκε σε συμπλοκή με τον Οθωμανικό στρατό στο Ζέλοβο (Αντάρτικο) Φλώρινας στη θέση *Ασβού Ράχη*, στις 19 Νοεμβρίου του 1906.

Γιος του ήταν ο συνταγματάρχης, μέλος της οργάνωσης ΕΕΕ και υφυπουργός Βορείου Ελλάδος (Γενικός Διοικητής Δυτικής Μακεδονίας) της κυβέρνησης Δημητρίου Μαξίμου, Αναστάσιος Νταλίπης.

ΔΑΣΚΑΛΕΣ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ

Στο κοιμητήριο της Εύαγγελίστριας στην Θεσσαλονίκη, καθώς μπαίνεις δεξιά, άγνωστο στους πολλούς, είναι θαμμένες τέσσερις δασκάλες, τέσσερις ήρωίδες: Η Λίλη Βλάχου, ή Αικατερίνη Χατζηγεωργίου, ή Βελίκα Τράικου και η Άγγελικη Φιλιππίδου. Και οι τέσσερις είναι δασκάλες, νέα κορίτσια, που μαρτύρησαν για την Μακεδονία την περίοδο του Άγῶνος.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ

Η τελευταία ήρωίδα, η Άγγελικη Φιλιππίδου, υπηρετούσε–διακονούσε, το 1906, στην Άγριανη Σερρών. Οί Βούλγαροι Κομιτατζήδες, έπειδη άνασταίνει, στὰ φοβισμένα σκλαβόπουλα, «ψυχή και Χριστό», θέλουν νὰ τὴν δολοφονήσουν. Στις 12 Δεκεμβρίου τοῦ 1906 οἱ συμμορίες τῶν Κομιτατζήδων ἐπιτίθενται στὸ χωριό. Ἡ Άγγελικὴ καὶ ὁ ἄντρας της, ἐπίσης δάσκαλος, εἶναι στὸ στόχαστρο. Τὸ σπίτι της πολιορκεῖται. Οἱ δύο σύζυγοι ἀτρόμητοι πολεμοῦν. Μία σφαῖρα θρυμματίζει τὸ γόνατο τῆς δασκάλας.

Ξημερώνει ὁ Θεὸς καὶ οἱ Βούλγαροι φεύγουν. Στὸ χωριὸ καταφθάνει ὁ Ἕλληνας πρόξενος στὶς Σέρρες Ἀντώνης Σαχτούρης. Προτείνει στὴν τραυματισμένη δασκάλα νὰ τὴν μεταφέρουν ἀμέσως στὸ νοσοκομεῖο τῶν Σερρῶν. Ἀρνεῖται. Τὸν παρακαλεῖ νὰ τὴν βάλουν ἐπάνω σὲ φορεῖο καὶ νὰ σταματοῦν, γιὰ λίγο, σὲ ὅλα τὰ χωριά, πού θὰ διασχίσουν ὡς τὶς Σέρρες. Ἔτσι καὶ ἔγινε. Τὴν βάζουν οἱ «ἀγαθοὶ» Μακεδόνες σὲ ἓνα πρόχειρο φορεῖο καὶ διαβαίνουν τὰ χωριά. Σὲ κάθε πλατεῖα σταματοῦν. Ἡ ἡρωίδα δασκάλα φωνάζει, νουθετεῖ, βροντολαλεῖ τὸ «ἐστὶν οὖν Ἑλλάς καὶ ἡ Μακεδονία». Εἶναι συγκλονιστικὴ ἡ πορεία της, αἱματοβαμμένη. «Τὸ αἷμα της στὴν τραγικὴ ἐκείνη πορεία σταγόνα–σταγόνα ἔβαφε τὴ μακεδονικὴ γῆ καὶ γινόταν ἀρραβῶνας μὲ τὴν λευτεριά», γράφει ἡ ἐξάριστη φιλόλογος–ιστορικός, Ἀθηνᾶ Τζινίκου στὸ βιβλίο της «ἡ Μακεδόνισσα στὸν θρύλο καὶ τὴν ἱστορία». Ὅταν φτάνει στὶς Σέρρες, ὁ κόσμος, ὁ λαός, σπεύδει δακρυσμένος καὶ τῆς φιλά τὸ χέρι. Μεταφέρεται στὴν Θεσσαλονίκη. Ἐκεῖ ἀφήνει τὴν τελευταία της πνοή.

ΒΕΛΙΚΑ ΤΡΑΙΚΟΥ

Νεαρή δασκάλα Μακεδονομάχος εἶναι ἡ Βελίκα Τράικου ἀπὸ τὸ Γραδεμπόρι, σημερινὸ Πεντάλοφο Θεσσαλονίκης. Δέν εἶναι τυχαία ἐκπαιδευτικός. Ἔχει ἀποφοιτήσει ἀπὸ τὸ ξακουστὸ ἐκπαιδευτήριό, τὸ Ἄνωτερο Παρθεναγωγεῖο Θεσσαλονίκης. Σ' ἐκεῖνο τὸ πνευματικὸ φυτώριό πυροδοτήθηκε ἡ καρδιά της

κι άναψαν οι μεγάλοι πόθοι νά ύπηρετήσσει τή χειμαζόμενη μακεδονική γή, όπου και νά τή στείλουν. Καί νά την, έτοιμη δασκαλίτσα, διορίζεται, στά 1900, σ' ένα χωριό κυκλωμένο από κομιτατζήδες, στην Καρατζόβα, στά βόρεια τής "Εδεσσας. "Έχει υπεράνθρωπο έργο νά έπιτελέσει. Πόσο στενοχωριέται πού βλέπει τά μικρά Έλληνόπουλα, τά μαθητούδια της, νά μή γνωρίζουν τήν έλληνική γλώσσα, τήν ιστορία τών προγόνων τους! Συνειδητοποιεί για άλλη μιá φορά πώς ή άγαπημένη της Μακεδονία ψυχορραγεί, πώς ή βουλγαρική έξαρχία έχει βάλει στόχο νά τήν άποκόψει από τίς θαλερές της ρίζες, τόν Έλληνισμό και τήν Όρθοδοξία. Η Βελίκα άνασκουμπώνεται. Τό σκοτάδι τής άμάθειας πρέπει νά διαλυθεί. Στίς παιδικές ύπάρξεις μέ τά σπινθηροβόλα ματάκια έμφυσα τά ιδανικά τής φυλής μας.

Σέ άπόσταση άναπνοής από τή φωλιά τών κομιτατζήδων ή άτρόμητη δασκάλα έπιτελεί άλλου είδους μάχες, άφυπνίζοντας πνευματικά τά Μακεδονόπουλα. Χαρακτηριστικά είναι τά λόγια πού είχε ξεστομίσει σ' εκείνο τό συνέδριο τών Μακεδονομάχων, πού έγινε στή Μητρόπολη Θεσσαλονίκης τόν Αύγουστο του 1901.

«Όπλίστε τούς χωρικούς!.. Κι όταν έμείς προετοιμάσουμε τό έδαφος, από παντού θ' άνάψει ό άγώνας!...». Άλλ' ό ήρωισμός μιās τέτοιας ψυχωμένης δασκάλας παίρνει καταπληκτικές διαστάσεις, πού μάς αφήνει έκθαμβους. Είναι φθινόπωρο του 1901. Ό διπλωμάτης στό έλληνικό Προξενείο του Μοναστηρίου, ό "Ιων Δραγούμης, έχει κάνει έκκληση στό «Κέντρο» τής Θεσσαλονίκης νά του στείλουν ένα ταλαντούχο πρόσωπο για μιá πολύ σοβαρή, έχέμυθη και επικίνδυνη άποστολή. Θα άποτελοΰσε τό σύνδεσμο του έλληνικού κομιτάτου άνάμεσα στό Μοναστήρι – Καστοριά – Θεσσαλονίκη. Άναρωτιέται ποιόν άραγε θα του στείλουν. Μένει βουβός, σάν άντικρύζει μπροστά του τή δεκαοκτάχρονη Βελίκα έτοιμη ν' αναλάβει καθήκοντα. Κι όμως, ή γυναικεία καρδιά της κρύβει σπάνιους θησαυρούς.

Ποιά είναι εκείνη ή άξιολύπητη μέσ στα κουρέλια, δίχως παπούτσια, πού μιλά τούρκικα κι αφήνει τό Μοναστήρι, διασχίζει δυσκολοδιάβατα μέρη, βουνά, ρεματιές, φαράγγια, λαγκάδια μέ προορισμό τήν "Εδεσσα ή τήν Καστοριά, τά Γιαννιτσα ή τή Θεσσαλονίκη; Κανείς δέν τής δίνει σημασία. Όλοι τήν άποστρέφονται και τήν οίκτείνουν. Μέ μιá τρελή Τουρκάλα θα άσχοληθοΰν;

Ό φακός τής ιστορίας φωτογραφίζει και μιá άλλη. Είναι μιá φτωχή Βουλγάρα, πού ρίχνεται καθημερινά στόν άγώνα τής βιοπάλης. Τριγυρνάει στή φύση και συνεχώς σκυμμένη μαζεΰει ραδίκια. "Επειτα πάει στα παζάρια τών Τούρκων ή τών Βουλγάρων νά πουλήσει τίς λιγοστές τηςπραμάτειες, χόρτα ή γάλα, για νά βγάλει «τόν έπιούσιον». Στ' αλήθεια, τί παράξενο! Είναι πολλές φορές πού ό φακός συλλαμβάνει τήν τρελή Τουρκάλα ή τή βουλγάρα ραδικού ή γαλατού έξω από Προξενεία, Μητροπόλεις, Διοικητήρια, Άστυνομίες, στρατόπεδα. Τί γυρεύει εκεί; Κι όμως, ποιός θα τό ύποπτευόταν; Η τραγική αυτή φιγούρα γίνεται ό σύνδεσμος άνάμεσα στόν "Ιωνα Δραγούμη, στόν Δεσπότη Καστοριάς Γερμανό Καραβαγγέλη και στόν Πρόξενο τής Θεσσαλονίκης. Τί κι αν οι περαστικοί κουνούν τό κεφάλι τους και τήν έλεηνολογοΰν; Η Βελίκα έχει πλήρη συναίσθηση τών πράξεών της. Ύπηρετεί τό χειμαζόμενο έθνος της. Χαλάλι για τήν πατρίδα της νά κάνει τρομερές υπερβάσεις, νά χάσει και τήν ύπόληψή της. Παριστάνοντας τήν Τουρκάλα ή τή Βουλγάρα, μέσα στις πυκνές πλεξοΰδες της ή κάτω από τόν ξεφτισμένο ποδόγυρο της κρύβει καλοβαλμένα πολύτιμα έγγραφα του Άγώνα. Σκιαγμένη συνεχώς μήπως τ' άρπάξει ό έχθρός, τά μεταφέρει στους κατά τόπους ύπευθύνους του έλληνικού κομιτάτου. Τούς ένημερώνει για ό,τι άρπαξε τό αΰτί της από τούς Βουλγάρους και τούς Τούρκους, άφοΰ γνωρίζει καλά και τίς δύο γλώσσες. Κι όταν καταφθάνει στή μακεδονική γή ό σταυραετός του Άγώνα, ό Παΰλος Μελάς, κι οι μάχες πιότερο άνάβουν, ή λεπτεπίλεπτη δασκάλα συνεχίζει, παρ' όλους τούς κινδύνους, νά «μεταμορφώνεται» και νά άποτελεί «τό μάτι και τό αΰτί του Άγώνα».

Ξαφνικά, στις 28 Αύγουστου του 1904, τό έθνικό έργο τής ήρωίδας ανακόπτεται. "Ενας βούλγαρος κομιτατζής τήν άνταμώνει στα Γιαννιτσα και μπήγει τό μαχαίρι του στό στήθος της. Τή βασανίζει άγρια. Θέλει ν' άρπάξει τά μυστικά της. Μά ή τρελή Τουρκάλα τά παίρνει μαζί της στην άιωνιότητα. Θρηνεί

γοερά στην κηδεία της ή Θεσσαλονίκη τό άξιο βλαστάρι της καί καταγράφει τό όνομά της στό πάνθεο τών ήρώων.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ

**Παιδιά μου, γιατί χύνετε δάκρυα με τόση λαύρα
κι όλα φοράτε μαύρα στο έρμο αυτό σχολειό ;
- Έκαψαν τη δασκάλα μας Βούλγαροι δολοφόνοι
κι έχουμε μείνει μόνοι, χωρίς μανούλα πλειό .
Γιατί από μάνα πιο πολύ μας αγαπούσε εκείνη ,
η δόλια Αικατερίνη από τη Γευγελή .
Της είπαν να παραδοθεί τα τέρατα εκείνα.
Μ' αυτή σαν Μπουμπουλίνα, ενώ πυροβολεί, τους λέει
«Δεν παραδίνεται ποτέ της μια Ελληνίδα».
Κι ως λύκαινα ηρωίδα τρεις ώρες τους κρατεί.
Μα τέλος την εκάψανε κι επέταξε στα ουράνια
κι εμάς σε μαύρη ορφάνια μας άφησε στη γη .**

Η Αικατερίνη Χατζηγεωργίου υπήρξε ένα κορίτσι, το οποίο άφησε τον μάταιο ετούτο κόσμο μόλις στα είκοσι της χρόνια μιας και είχε μπει στο μάτι του βουλγαρικού κομιτάτου, το οποίο την είχε «προγράψει» για την αγάπη που έτρεφε στην Ελλάδα και για το ότι κρατούσε την φλόγα της ελπίδας για λευτεριά ζωντανή στα σκλαβωμένα εδάφη της Μακεδονίας των αρχών του 20ου αιώνα. Πριν όμως καεί ζωντανή, πήρε μαζί τις στον τάφο αρκετές ψυχές Βουλγάρων κομιτατζήδων δια μέσου του πιστολιού της, αν και εγκλωβισμένη στο σπίτι στο οποίο έβαλαν τελικά φωτιά καίγοντας την μαζί με όσους βρίσκονταν μαζί της εκείνο το κρύο βράδυ του 1904.

Στις 14 Οκτωβρίου 1904 στην Μακεδονία βασιλεύει ο τρόμος, διότι μια μέρα πριν οι τούρκοι στρατιώτες σε συνεργασία με τους βούλγαρους κομιτατζήδες δολοφόνησαν τον Παύλο Μελά (Μίκη Ζέζα) στο χωριό Στάτιστα (το οποίο σήμερα ονομάζεται Παύλος Μελάς προς τιμήν του ήρωα). Η Μακεδονία θρηνεί έναν από τους μεγάλους υπερασπιστές της. Όλοι είναι λυπημένοι μα και αισιόδοξοι συνάμα, γιατί ξέρουν πως με το αίμα ενός τέτοιου παλληκαριού θα ποτιστεί το δέντρο της ελευθερίας και θα καρπίσει. Κάπου πιο μακριά σ' ένα χωριό της σκλάβας Μακεδονίας, στην Γρίτσιστα (Ελληνικό) της περιοχής Γευγελής (νότια Σκόπια), ζει μια κοπέλα, η Αικατερίνη Χατζηγεωργίου. Είναι η μόλις 21 ετών δασκάλα του χωριού, η οποία, αν και μικρή στην ηλικία είναι μεγάλη στην ψυχή. Η Κατερίνα διδάσκει με ζέση τους μαθητές της σαν να πρόκειται για δικά της παιδιά. Διδάσκει την ιστορία αυτής της χιλιοβασανισμένης, μα πάντα Ελληνικής γης, που τόσοι και τόσοι βάρβαροι προσπάθησαν να αφελληνίσουν αλλά δεν τα κατάφεραν.

Όλοι στο χωριό την γνωρίζουν σαν το καλόκαρδο κορίτσι που βοηθάει πάντα τους Μακεδονομάχους αγωνιστές με όποιον τρόπο μπορεί. Οι βούλγαροι κομιτατζήδες την έχουν βάλει στο μάτι γιατί κρατάει άσβεστη την φλόγα της Ελληνικότητας στα μικρά παιδιά και στο χωριό. Την παρενοχλούν συνεχώς, την βρίζουν, την απειλούν, της περιγράφουν τι θα της κάνουν όταν θα πέσει στα χέρια τους. Την Κατερίνα όμως, δεν την νοιάζει η ζωή της παρά μόνο να μην χάσει η Μακεδονία την ελληνικότητά της. Οι βούλγαροι μετά τον θάνατο του Παύλου Μελά έχουν αποθρασυνθεί και θέλουν να τελειώνουν με κάθε εστία Ελληνικής αντίστασης.

Όταν οι κομιτατζήδες καταφτάνουν στο χωριό, τα παράθυρα και οι πόρτες των σπιτιών κλείνουν. Οι χωριανοί κρυφοκοιτάζουν ανάμεσα από τις γρίλιες τους κομιτατζήδες να κατευθύνονται στο σπίτι της δασκάλας. Φτάνοντας έξω από την πόρτα του σπιτιού της, της φωνάζουν να βγει έξω. Η Κατερίνα τους ακούει από μέσα και αποκρίνεται πως «δεν παραδίδεται ποτέ της μια Ελληνίδα». Η απρόμητη ψυχή της δεν τους φοβάται. Μαζί της βρίσκονται ακόμη έξι Μακεδονομάχοι έτοιμοι να δώσουν την ζωή τους για

την πατρίδα. Η περήφανη Ελληνίδα λέει πως δεν παραδίδεται και με το όπλο της ρίχνει μια βολή εναντίον των αιμοβόρων κομιτατζήδων και η μάχη ξεκινάει.

Οι σφαίρες των βουλγάρων χτυπάνε τους τοίχους του σπιτιού γεμίζοντάς το τρύπες. Μετά από τρεις ώρες αναποτελεσματικών πυροβολισμών κι ενώ φαίνεται ότι το σπίτι της δασκάλας είναι άπαρτο κάστρο, ένας κομιτατζής δίνει την ιδέα να το κάψουν. Όλοι συμφωνούν, μιας και δεν υπάρχει άλλος τρόπος να καταβάλουν τους Έλληνες αγωνιστές. Ένας κομιτατζής τρέχει με αναμμένο πυρσό, σπάει το παράθυρο και τον ρίχνει μέσα. Το εσωτερικό του σπιτιού είναι ξύλινο και λαμπαδιάζει αμέσως. Οι αγωνιστές όμως δεν βγαίνουν έξω. Προτιμούν να καούν ζωντανοί παρά να πέσουν στα χέρια των βουλγάρων. Οι φλόγες λαμπαδιάζουν το σπίτι, δημιουργώντας μια κόλαση πυρός. Η Κατερίνα όπως και οι άλλοι αγωνιστές συνεχίζουν να πυροβολούν μέχρι να σωθούν οι σφαίρες τους και να τους καταπιούν οι φλόγες.

Οι βούλγαροι πανηγυρίζουν για το φοβερό «κατόρθωμά» τους, καθώς από το σπίτι έχουν πια μείνει μόνο στάχτη και καπνισμένα ντουβάρια. Ένα ακόμη ολοκαύτωμα, πήρε την θέση του δίπλα στο Κούγκι, στο Σούλι, στα Σάλωνα, στο Αρκάδι της Κρήτης και σε όλα τα ολοκαυτώματα του Ελληνισμού για την ελευθερία της πατρίδας από τον βάρβαρο ζυγό.

Το 1939 βρέθηκε στο νεκροταφείο της Γευγελής ο τάφος της ηρωικής Ελληνίδας δασκάλας. Ο σταυρός, έγραφε:

«Υπέρ της εις τον Θεόν των Ελλήνων πίστεως αγωνιζομένη, πυρί υπό των Βουλγάρων παραδοθείσα, ενθάδε κείμαι, Αικατερίνη Χατζηγεωργίου διδάσκαλος, 14 Οκτωβρίου 1904».

Ζωγράφισε ή γράψε κάτι σχετικό με το Μακεδονικό Αγώνα: